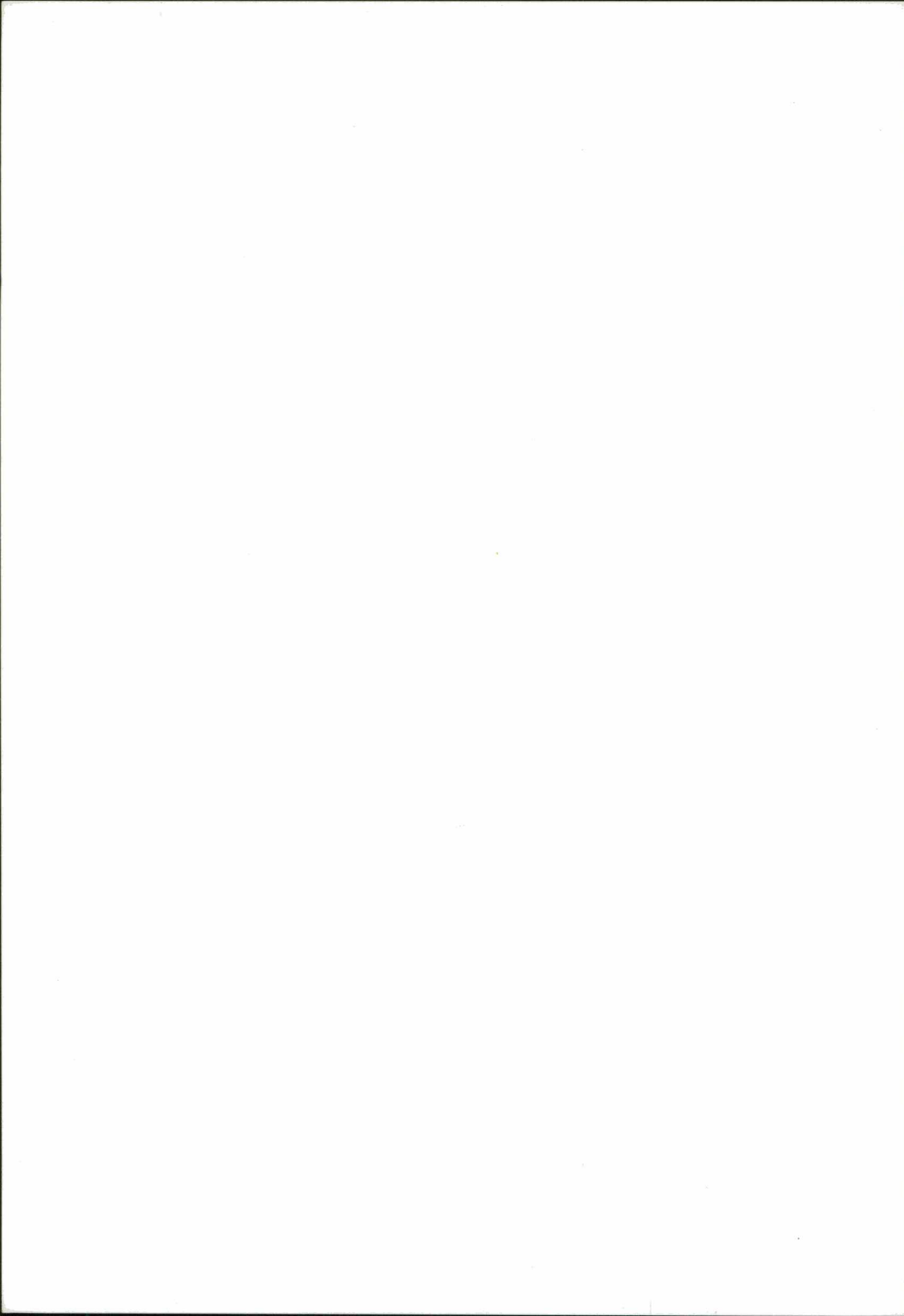

HANDLEIDING BIJ DE LEERPLAN- ONTWIKKELING

The logo consists of a thick red line that enters from the bottom right, curves upwards and to the left to form a semi-circle, then continues as a straight line to the left. The word "SOVOV" is printed in black, uppercase letters within the white space of the semi-circle.

SOVOV

**HANDLEIDING
BIJ DE
LEERPLAN-
ONTWIKKELING**

Stichting SOVOV
Postbus 9697,
3506 GR Utrecht
Ziekenhuiscentrum
Oudlaan 4,
3515 GA Utrecht
Telefoon 030-739911 (toestel 266)

In het bestuur van de SOVOV, Stichting Samenwerkende Organisaties in de Volksgezondheid ten behoeve van het Onderwijs voor Verplegende en Verzorgende Beroepen, zijn vertegenwoordigd de Vereniging van Opleidingsinstituten voor Verplegende en Verzorgende Beroepen (VOVB), de Nationale Ziekenhuisraad (NZR), de vakorganisaties: CNV-bond voor Overheid, Gezondheid, Welzijn en Sociale Werkvoorziening (CFO), het Beterschap Belangenvereniging voor Verpleegkundigen en Verzorgenden, Vakbond van Werknemers in dienst van Overheid, Onderwijs, Instellingen voor Gezondheidszorg en Welzijns-werk, Bejaardentehuizen, Sociale Werkvoorziening en Openbare Nutsbedrijven in N.V.-vorm (AbvaKabo), en drie onafhankelijke leden. Zij vormen tevens het dagelijks bestuur van de stichting.

Vertegenwoordigers van de geneeskundige hoofdinspectie van de volksgezondheid en voor de geestelijke volksgezondheid, de directie Gezondheidszorg, Beroepen en Opleidingen van het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC) en het Nationaal Ziekenhuisinstituut zijn adviserende leden.

Doelstelling van de stichting is verbetering en vernieuwing van het onderwijs voor de verplegende en de verzorgende beroepen, vanuit de in-service-opleidingen.

HANDLEIDING BIJ DE LEERPLAN- ONTWIKKELING

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Handleiding

Handleiding bij de leerplanontwikkeling / Stichting SOVOV. –
Leiden : Spruyt, Van Mantgem & De Does. – Ill.

ISBN 90-238-2035-5

SISO 613.3 SVS 9.85.1 UDC 371.214:616-051

Trefw.: leerplanontwikkeling / verpleegkundigen ;
opleidingen.

Vormgeving

omslag: Jos Noyen, Bloemendaal

binnenwerk: Studio Blanche, Noordwijk

Bestelnummer 865301 ISBN 90 238 2035 5

© 1988 SPRUYT, VAN MANTGEM & DE DOES BV / LEIDEN

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotocopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Woord vooraf

Deze handleiding beschrijft de hoofdlijnen van de systematiek van leerplanontwikkeling waarvoor SOVOV weloverwogen heeft gekozen.

Deze systematiek is de oogst van intensieve begeleidingen, indringende gesprekken met opleiders uit de praktijk en de school en vele uren denkwerk binnen de kerngroep van SOVOV.

SOVOV geeft met deze systematiek een praktische uitwerking aan de verwezenlijking van:

- integratie van theorie en praktijk,
- integratie van beroepsondersteunende vakken in het centrale leergebied verpleegkunde,
- integratie van beroeps- en persoonsvormende aspecten, in de inservice-opleidingen tot verpleegkundigen en ziekenverzorgeren. Deze drie componenten staan centraal in de wettelijke regelingen van september 1986 voor deze opleidingen.

SOVOV wil met deze publikatie opleiders inzicht geven in een inmiddels verantwoorde, beproefde en werkbare aanpak van leerplanontwikkeling.

Bijzondere dank gaat uit naar de twee kerngroepleden van SOVOV die deze handleiding hebben samengesteld. Dat zijn mevrouw Karin Oliemans en de heer drs. Joseph Kessels.

SOVOV is ervan overtuigd dat de manier van opleiden van wezenlijk belang is voor het vormen van beroepsbeoefenaren die berekend zijn op hun taak. Mede daarom stelt SOVOV reacties op deze handleiding op prijs. Deze reacties kunnen ongetwijfeld bijdragen tot aanvulling en verfijning van de SOVOV-systematiek.

drs. Karin Janssen-Teluy
directeur SOVOV

Inhoudsopgave

1	Doel van de handleiding	7
2	Uitgangspunten bij leerplanontwikkeling	8
3	De hoofdstappen in de leerplanontwikkeling	13
3.1	Ontwerpen van een projectorganisatie	14
3.2	Concretisering van uitgangspunten	15
3.3	Vaststellen van de leerwegen in de instelling	16
3.4	Invulling van de schakels uit de leerwegen	16
3.5	Planning van leereenheden, thema's, clusters en/of (individuele) leerpakketten en wisselblokken	17
3.6	Uitwerking van de leereenheden enz. tot op het niveau van lesmateriaal voor het schoolgedeelte en opdrachten voor het praktijkgedeelte	18
3.7	Ontwerpen van de ondersteunende Beroeps Voorbereidende Periode	18
3.8	Invoering, evaluatie en bijstelling van het leerplan	19
4	Organisatiestructuur en randvoorwaarden	21
4.1	Stuurgroep/Opdrachtgever	21
4.2	Projectgroep en projectcoördinatie	22
4.3	Werkgroepen	23
5	Proces van leerplanontwikkeling in detail	25
6	Praktische tips en aanbevelingen	29

1 Doel van de handleiding

Met deze handleiding wil SOVOV scholen en instellingen een methodiek van leerplanontwikkeling aanbieden. Deze methodiek zal leiden tot een totaal leerplan voor de gehele opleiding. Het leerplan bevat dan ook een geïntegreerd geheel van de school-component en de werkcomponent. De produkten die hieruit voortkomen zijn dan ook een *Opleidingswerkplan*, dat bestaat uit een *schoolwerkplan* en een *praktijkwerkplan*.

Het *Schoolwerkplan* omvat onder andere de volgende zaken:

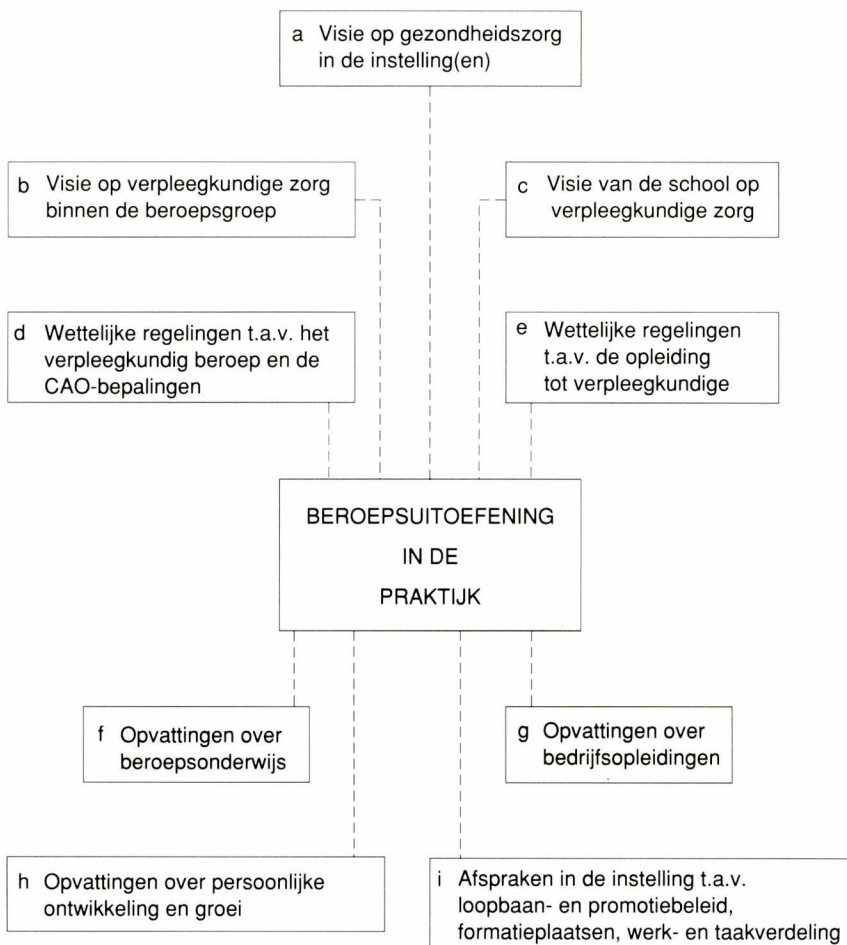
- een indeling van de opleiding in leereenheden, zowel ten behoeve van de beroepsvoorbereidende periode als voor het betaalde gedeelte;
- een beschrijving van de leereenheden, bevattende de doelen, de tijdsbesteding, de betrokken leergebieden alsmede een omschrijving van de leerstof.

Het *Praktijkwerkplan* omvat onder andere de volgende zaken:

- de leerwegen die een leerling door de instelling zal afleggen, m.a.w. een mogelijke opeenvolging van afdelingen waar de leerling zal leren en werken als eerste-, tweede- en/of derdejaars leerling;
- een omschrijving van de taken en bevoegdheden waarmee een eerste-, tweede- en derdejaars leerling belast zal worden op de diverse afdelingen;
- het praktijkopleidingsboek POB van de leerling. Behalve het administratieve gedeelte waarin de voortgang van de opleiding is vastgelegd, zal het POB ook concrete praktijkopdrachten en toetsen bevatten waarin de integratie van de school- en de werkcomponent van de opleiding tot uiting komt.

2 Uitgangspunten bij leerplanontwikkeling

Aan het ontwikkelen van leerplannen voor het inservice-onderwijs ligt een aantal uitgangspunten ten grondslag. Elke instelling en opleiding zal op sommige uitgangspunten zwaarder de nadruk leggen dan op andere. Voor SOVOV staat de Beroepsuitoefening in de Praktijk centraal bij de leerplanontwikkeling, figuur 1.

Figuur 1 Uitgangspunten bij leerplanontwikkeling

Het proces van leerplanontwikkeling is geslaagd als de opleiding in staat is om hoogwaardig gekwalificeerde beroepsbeoefenaren af te leveren die voldoen aan de eindtermen uit de wettelijke regelingen. De specifieke invulling van die eindtermen is afhankelijk van:

- a de visie op gezondheidszorg in de instelling(en);
- b de visie op verpleegkundige zorg binnen de beroepsgroep;
- c de visie van de school op verpleegkundige zorg;
- d de wettelijke regelingen t.a.v. het verpleegkundig beroep en de CAO-bepalingen;
- e de wettelijke regelingen t.a.v. de opleiding tot verpleegkundige;
- f de opvattingen over beroepsonderwijs;
- g de opvattingen over bedrijfsopleidingen;
- h de opvattingen over persoonlijke ontwikkeling en groei;
- i de afspraken in de instelling t.a.v. loopbaan- en promotiebeleid, formatieplaatsen, werk- en taakverdeling.

In het proces van leerplanontwikkeling zal vooral in de beginfase aandacht besteed moeten worden aan de diverse opvattingen die een rol spelen bij het maken van een opleiding. Er bestaat echter ook een groot gevaar dat de discussies over opvattingen uitmonden in een ideeënstrijd. Een dergelijke ideeënstrijd kan de noodzakelijke samenwerking tussen de betrokkenen danig verstoren. Zo'n strijd vraagt zoveel energie dat niemand meer aan het eigenlijke werk, het ontwikkelen van een leerplan toekomt.

In de organisatiestructuur die wij voorstellen ten behoeve van de leerplanontwikkeling zal de invulling van figuur 1 vooral moeten geschieden door de stuurgroep, die de rol van opdrachtgever vervult. Zij bestuurt het ontwikkelproces en een mogelijk verlamende ideeënstrijd wordt door beslissingen in de stuurgroep vermeden.

De stuurgroep zal de volgende vragen (a t/m i) kort dienen te beantwoorden.

a De visie op gezondheidszorg in de instelling

Welke vorm van gezondheidszorg willen we in onze instelling nastreven? Welke verpleegkundigen c.q. verzorgenden horen daarbij?

b De visie op verpleegkundige zorg binnen de beroepsgroep

Behalve de opvattingen over gezondheidszorg binnen de instelling, zullen ook de veranderende opvattingen van de verpleegkundige beroepsgroep in de leerplanontwikkeling moeten doorklinken.

Derhalve zal de volgende vraag beantwoord moeten worden. Hoe zal de verpleegkundige c.q. verzorgende er in de nabije toekomst uitzien? Welke eisen stelt het beroep?

c De visie van de school op verpleegkundige zorg

Ook binnen de school leven opvattingen over gezondheidszorg en over het beeld van de verpleegkundige en verzorgende. Deze opvattingen mogen niet erg afwijken van de opvattingen die binnen de instelling bestaan over gezondheidszorg en het verpleegkundig beroep. Bij een grote afwijking zal de leerling in conflict komen. De school zal andere eisen stellen dan de instelling waar hij of zij komt te werken. Daarom is de volgende vraag relevant. Komen de opvattingen t.a.v. a en b overeen met de opvattingen die hierover binnen de school leven?

d De wettelijke regelingen t.a.v. het verpleegkundig beroep en de CAO-bepalingen

De wettelijke regelingen en de CAO-bepalingen ten aanzien van de verpleegkundige beroepsuitoefening spelen eveneens een rol bij het invullen van een leerplan. Welke taken mag een leerling- en een gediplomeerde verpleegkundige uitoefenen en welke bevoegdheden horen daarbij? De instelling en de opleiding dienen bij die taken en bevoegdheden aan te sluiten.

e De wettelijke regelingen t.a.v. de opleiding tot verpleegkundige

De wettelijke regelingen bevatten behalve de tussen- en eindtermen van de opleiding ook bepalingen ten aanzien van de opleidingstijd in de school en de opleidingstijd in de instelling. Het leerplan zal enerzijds bij deze regelingen moeten aansluiten, anderzijds zal het leerplan de toegestane tijd ook moeten kunnen benutten.

f De opvattingen over beroepsonderwijs

De opleiding tot verpleegkundige en tot ziekenverzorgende is een beroepsopleiding. Dit houdt in dat diplomering van de opleiding de bevoegdheid geeft om in elke Nederlandse instelling voor gezondheidszorg dit beroep uit te oefenen. De opleiding zal hierop moeten voorbereiden. Het is echter niet mogelijk om een leerling in een periode van twee à drie jaar zodanig op te leiden dat hij voor het verdere beroepsleven op alle verpleegafdelingen in Nederland tot in lengte van dagen ingezet kan worden zonder verdere

scholing. Het diploma zal dit niet waar kunnen maken. Vandaar dat er volgens ons met name in het inservice-onderwijs vooral de nadruk gelegd moet worden op het functioneren in de instelling waar men de opleiding ontvangt. Kennis en vaardigheden die men op school leert en die voorlopig niet toegepast kunnen worden zullen snel weer verdwijnen. Het ideaal van een universele beroepsopleiding is, door het verdwijnen van de niet-toepasbare leerresultaten, een illusie. Bij het begin van een leerplan-ontwikkeltraject is het daarom belangrijk de volgende vraag te beantwoorden.

In hoeverre dienen ook niet-instellingsgebonden doelen nagestreefd te worden? Het is een belangrijke rol van de leerplanontwikkelaars om samen met school en instelling vast te stellen welke nieuwe ideeën en gedachten ten aanzien van verpleegkundige zorg in zowel de school als op de afdelingen aan de orde dienen te komen.

g De opvattingen over bedrijfsopleidingen

Een inservice-opleiding voor verpleegkundigen en ziekenverzorgenden is ook een vorm van een bedrijfsopleiding. Tenminste als we de instelling als arbeidsorganisatie opvatten. Het hoofddoel van een bedrijfsopleiding is dat medewerkers in staat worden gesteld de noodzakelijke kwalificaties te verwerven ten einde de organisatiedoelen beter te kunnen bereiken. Als we de opleiding tot verpleegkundige en ziekenverzorgende opvatten als een bedrijfsopleiding, dan is het belangrijk om de concrete eisen die de beroepsbeoefenaar gesteld worden in de werksituatie als vertrekpunt voor de opleiding te nemen.

Een belangrijke fase in de leerplanontwikkeling zal derhalve ook moeten bestaan uit het analyseren van de eisen die de werksituatie stelt. Deze eisen, boven tafel gebracht door middel van een opleidingskundige taakanalyse, vormen een belangrijk hulpmiddel bij het operationaliseren van de tussen- en eindtermen uit de wettelijke regelingen. Zij leveren het basismateriaal voor de leerdoelen van de diverse leergebieden, thema's, leereenheden en/of units. Voor de leerplanontwikkeling is het antwoord belangrijk op de volgende vraag.

In hoeverre bestaat er een discrepantie tussen het feitelijk functioneren van verpleegkundigen en ziekenverzorgenden op de afdeling en het gewenste functioneren? (D.w.z. gewenst door zowel de leiding van de instelling als de leiding van de school.) Discrepanties tussen feitelijk functioneren (op de afdeling) en gewenst functioneren (in de opleiding) zullen de leerling in verwarring brengen en staan de integratie van theorie en praktijk in de weg.

h De opvattingen over persoonlijke ontwikkeling en groei

Het inservice-onderwijs heeft behalve de functie van beroepsopleiding en bedrijfsopleiding ook een belangrijke functie voor de persoonlijke ontwikkeling en groei van de leerling-verpleegkundige en -ziekenverzorgende. Deze persoonlijke groei zal nauw samenhangen met de opvattingen over het beroep en zijn beroepsbeoefenaren. Hier dient de volgende vraag beantwoord te worden. In welke mate de opleiding een rol moet vervullen ten aanzien van de stimulering van persoonlijke groei en ontwikkeling van haar leerlingen?

i De afspraken in de instelling t.a.v. loopbaan- en promotiebeleid, formatieplaatsen, werk- en taakverdeling

De afspraken in de instelling t.a.v. loopbaan- en promotiebeleid, formatieplaatsen, werk- en taakverdeling staan weliswaar als laatste punt in deze rij, maar zij vormen vaak de basis voor het personeelsbezettingsplan van de instelling. Dit plan is weer het instrument aan de hand waarvan de instroom van nieuwe leerlingen wordt berekend. Met name voor de leerplanontwikkeling ten behoeve van het inservice-onderwijs is het van groot belang om vast te stellen op welke afdelingen welke (eerste-, tweede- en derdejaars-)leerlingen zullen komen te werken en met welke taken en bevoegdheden ze respectievelijk worden belast. De leerplanontwikkeling dient daar nauwgezet bij aan te sluiten. Van belang is dus het antwoord op de volgende vragen.

Welke weg legt iedere afzonderlijke leerling tijdens zijn opleiding door de instelling af? Met welke taken en bevoegdheden wordt hij tijdens elke afzonderlijke schakel gedurende die weg belast? Als het leerplan (schoolwerkplan en het praktijkopleidingsplan) nauw bij deze leerwegen en schakels aansluit, zal de integratie theorie en praktijk enorm bevorderd worden.

3 De hoofdstappen in de leerplanontwikkeling

Leerplanontwikkeling is een arbeidsintensief en kostbaar proces. Het belang van een zorgvuldige leerplanontwikkeling is voor de kwaliteit van de zorgverlening in de instelling zeer groot. Vooral in de bedrijfskundig georiënteerde instellingen waarbij de opleiding van medewerkers gezien wordt als een tool of management, raakt het leerplan het hart van het bedrijf. Er zullen diverse hiërarchische niveaus en diverse functionarissen bij het proces van leerplanontwikkeling betrokken moeten worden.

Kortom: leerplanontwikkeling is een vitaal maar complex proces. Dit proces zal met aandacht gepland en bestuurd moeten worden. Om een realistische planning en besturing te kunnen ontwerpen is het nodig om de hoofdstappen te onderscheiden, de werkwijze te beschrijven en de (deel)produkten te benoemen.

De volgende hoofdstappen kunnen onderscheiden worden, figuur 2.

- 1 Ontwerpen van een projectorganisatie
- 2 Concretisering van uitgangspunten
- 3 Vaststellen van de leerwegen in de instelling
- 4 Invulling van de schakels uit de leerwegen
- 5 Planning van leereenheden, thema's, clusters en/of (individuele) leerpakketten en/of wisselblokken, en uitwisseling
- 6 Uitwerking van de leereenheden enz. tot op het niveau van:
 - lesmateriaal voor het schoolgedeelte
 - opdrachten voor het praktijkgedeelte
- 7 Ontwerpen van de ondersteunende Beroeps Voorbereidende Periode
- 8 Invoering, evaluatie en bijstelling van het Leerplan

Figuur 2 De hoofdstappen in de Leerplanontwikkeling

Hierna volgt een nadere omschrijving van de hoofdstappen.

3.1 Ontwerpen van een projectorganisatie

3.1.1 Doel van deze stap

Het ontwerpen van een organisatiestructuur en planning die erin voorzien dat de stappen van de leerplanontwikkeling zorgvuldig doorlopen worden. Tevens worden de noodzakelijke voorwaarden voor het slagen van dit plan geschapen.

Een voorbeeld van een projectorganisatie ten behoeve van de leerplanontwikkeling is beschreven in hoofdstuk 4 van deze brochure.

3.1.2 Werkwijze

De werkwijze bij het ontwerpen van een projectorganisatie gaat als volgt:

- elke school en instelling die gezamenlijk de leerplanontwikkeling aan willen pakken, starten met het samenstellen van een stuurgroep. In deze groep zullen zitting nemen:
 - vertegenwoordigers van het management van de instelling(en);
 - vertegenwoordigers van het management van de school;
 - een coördinator leerplanontwikkeling (projectleider) die de uitvoerende leerplan-werkzaamheden leidt;
- de stuurgroep probeert overeenstemming te krijgen over de doelstellingen van de leerplanontwikkeling en over het plan van aanpak;
- de stuurgroep stelt een projectgroep in die met de verdere uitvoering van de leerplanontwikkeling belast wordt.
De stuurgroep is de opdrachtgever, waaraan verantwoording over de activiteiten en over de produkten afgelegd zal worden.

3.1.3 Produkt

Een opdrachtformulering aan de projectgroep Leerplanontwikkeling, waaraan de hoofddoelen beschreven zijn, alsmede de tijdperiode waarin het project moet worden afgerond.

3.1.4 Ten aanzien van de projectgroep

De projectgroep zal zich in de eerste plaats bezinnen op de opdracht. Eén van haar eerste taken zal zijn de projectorganisatie verder uit te werken.

Zie hiervoor het voorbeeld in hoofdstuk 4.

Vervolgens worden de noodzakelijke planningen samengesteld.

De problemen die zich bij de uitvoering zullen kunnen voordoen worden geïnventariseerd. De projectgroep maakt afspraken over de

informatievoorziening ten behoeve van de betrokkenen in de instelling(en) en in de school.

3.1.5 Produkt

Een projectgroep, met

- een taakverdeling,
- een werkplanning,
- een capaciteits- en tijdplanning,
- een gezamenlijke informatiebrief aan betrokkenen binnen de instelling(en) en de school met betrekking tot de komende leerplanontwikkeling.

De projectgroep kan ten behoeve van de uitvoering van deeltaken en deelstappen werkgroepen instellen.

3.2 Concretisering van uitgangspunten

3.2.1 Doel van deze stap

Het formuleren van algemene doelen van de inservice-opleiding die aansluiten bij de uitgangspunten met betrekking tot de visie op verpleegkundige zorg, de wettelijke regelingen en met betrekking tot de instelling als arbeidsorganisatie, zie hoofdstuk 2.

3.2.2 Werkwijze

De werkwijze bij concretisering van uitgangspunten is als volgt:

- de projectgroep verzamelt nadere informatie over de genoemde uitgangspunten en komt tot een formulering van algemene opleidingsdoelen;
- de projectgroep analyseert de geformuleerde doelen op consequenties voor de inrichting van de opleiding, zowel wat betreft het praktijkgedeelte als het schoolgedeelte;
- de projectgroep ontwerpt randvoorwaarden waaronder de algemene doelen gerealiseerd kunnen worden.

3.2.3 Produkt

Omschrijving van de algemene doelen van de opleiding en omschrijving van de randvoorwaarden waaronder deze doelen gerealiseerd kunnen worden.

3.3 Vaststellen van de leerwegen in de instelling

3.3.1 Doel van deze stap

Het samenstellen van leerwegen voor de leerling door de instelling, die enerzijds aansluiten bij de tussen- en eindtermen van de wettelijke regelingen en anderzijds tegemoet komen aan de behoefte van de afdelingen aan eerste-, tweede- en derdejaars leerlingen, overeenkomstig het bezettingsplan.

3.3.2 Werkwijze

De werkwijze bij vaststelling van de leerwegen in de instelling is als volgt:

- de projectgroep of een hiermee belaste werkgroep inventariseert per afdeling in de instelling de behoefte aan mogelijkheden voor aantallen eerste-, tweede- en derdejaars leerlingen;
- de project/werkgroep onderzoekt welke tussen- en eindtermen op de diverse afdelingen gerealiseerd kunnen worden;
- de project/werkgroep stelt op grond van de informatie uit het bovenstaande een aantal mogelijke leerwegen samen die de leerling door de instelling kan volgen om aan de eindtermen van de opleiding te kunnen voldoen en die tevens tegemoet komt aan de personeelsformatie per afdeling. Elke leerweg bestaat uit een keten van afdelingen waar de leerling tijdens zijn opleiding achtereenvolgens zal werken en leren.

3.3.3 Produkt

Een aantal mogelijke wegen (opeenvolging van afdelingen c.q. praktijkplaatsen) die een leerling tijdens zijn opleiding aflegt door de instelling. Deze leerwegen moeten de leerling in staat stellen om de algemene doelen uit stap 2 'Concretisering van uitgangspunten' te kunnen realiseren om uiteindelijk als zelfstandige beroepsbeoefenaar in de instelling te kunnen werken.

3.4 Invulling van de schakels uit de leerwegen

3.4.1 Doel van deze stap

Per schakel uit een leerweg (afdeling c.q. praktijkplaats) en aan de hand van de tussen- en eindtermen vaststellen welke vaardigheden de leerling reeds moet beheersen als hij op deze afdeling komt werken en vaststellen per afdeling welke vaardigheden de leerling tijdens zijn leerperiode op deze afdeling kan verwerven.

3.4.2 Werkwijze

Samen met de hoofden van de verpleegafdelingen en met de praktijk- en werkbegeleiders wordt per afdeling vastgesteld:

- welke vaardigheden worden van een eerste-, tweede- en derdejaars leerling vereist als deze hier komt werken;
- welke vaardigheden kan een eerste-, tweede- en derdejaars leerling op deze afdeling verwerven als deze hier komt leren;
- welke eisen worden aan de afdeling gesteld om de leerling in staat te stellen deze vaardigheden te leren.

Uit de voorgaande informatie stelt de projectgroep of een hiertoe belaste werkgroep per leerweg een praktijk-opleidingsplan samen.

3.4.3 Produkt

Een praktijk-opleidingsplan waarin per schakel uit iedere leerweg (afdeling c.q. praktijkplaats) is vastgelegd:

- welke vaardigheden de leerling reeds moet beheersen als hij op deze afdeling komt werken;
- welke vaardigheden (leerdoelen) de leerling op deze afdeling kan verwerven als hij hier komt leren;
- welke bijdrage de afdeling zal leveren ten behoeve van het leerproces van de leerling.

3.5 Planning van leereenheden, thema's, clusters en/of (individuele) leerpakketten en wisselblokken

3.5.1 Doel van deze stap

Vaststellen van de leereenheden, zoals die door de school aangeboden worden na de beroepsvoorbereidende periode. Vaststellen van de volgorde van de leereenheden, zodanig dat deze parallel lopen aan de openvolging van de schakels van de leerwegen.

3.5.2 Werkwijze

De werkwijze bij de planning is als volgt:

- vertegenwoordigers van de school onderzoeken in samenwerking met de praktijkcoördinatoren de mogelijkheden om de leerling zo goed mogelijk te ondersteunen bij zijn werken en leren op de afdelingen. De schakels uit de leerwegen uit de vorige stap vormen hierbij de leidraad;
- deze ondersteuningsmogelijkheden krijgen vorm in een reeks leereenheden, thema's, clusters, leerpakketten, wisselblokken.

3.5.3 Produkt

Planning van de leereenheden, waarin de schoolcomponent en werkcomponent geïntegreerd zijn. De volgorde van de leereenheden loopt parallel aan de opeenvolging van schakels uit de leerwegen. Op deze wijze kan de school een optimale praktijk-gerichte ondersteuning aan de leerling leveren bij het leren en werken op de afdelingen. Bij elke leereenheid is het hoofddoel aangegeven.

3.6 Uitwerking van de leereenheden enz. tot op het niveau van lesmateriaal voor het schoolgedeelte en opdrachten voor het praktijkgedeelte

3.6.1 Doel van deze stap

Het uitwerken van het leerplan op microniveau:

- lesmateriaal voor het schoolgedeelte;
- opdrachten voor het praktijkgedeelte.

3.6.2 Werkwijze

Het ontwerpen van deze leereenheden kan plaatsvinden volgens de methodiek die eerder door SOVOV is ontwikkeld, zie hoofdstuk 5.

Per leereenheid biedt de school aan de leerling:

- geïntegreerde informatie c.q. leerstof uit de verschillende leer-gebieden;
- oefenmogelijkheden in een praktijklokaal;
- POB. Praktijkopdrachten ten behoeve van het praktijk-opleidingsboek en de praktijkbeoordeling;
- reflectie-mogelijkheden om van de opgedane praktijkervaringen te kunnen leren;
- zelfstudie-opdrachten die begeleid en nabesproken worden;
- integratieve toetsen.

3.7 Ontwerpen van de ondersteunende Beroeps Voorbereidende Periode

3.7.1 Doel van deze stap

Een planning en invulling maken van de Beroeps Voorbereidende Periode (BVP).

3.7.2 Werkwijze

De werkwijze bij het ontwerpen van de ondersteunende BVP is als volgt:

- vertegenwoordigers van de school concretiseren de eisen die in de regelingen staan ten aanzien van de BVP;
- verzamelen van de eisen die in de eerste schakels van de leerwegen aan de leerling worden gesteld: over welke vaardigheden moet de leerling reeds beschikken als hij na de BVP op deze afdeling komt werken?
- verzamelen van problemen die beginnende leerlingen hebben met hun nieuwe beroep:
 - waar zien ze tegenop?
 - waar zijn ze bang voor?
 - wat willen ze graag leren?
- verzamelen van problemen en ervaringen van ouderejaars leerlingen:
 - wat vond jij in het begin moeilijk?
 - waar heb je veel aan gehad?
 - wat is je tegengevallen?
 - wat zou jij aan beginners mee willen geven?
- uitwerken van de eisen die de school stelt aan het verlenen van verpleegkundige zorg;
- uitwerken van elementen die horen bij de beroepsoriëntatie van nieuwe verpleegkundigen;
- op grond van de bovenstaande informatie wordt een planning en invulling gemaakt van de eerste zeven maanden van de opleiding (BVP).

3.7.3 Produkt

Een planning en invulling van de eerste zeven maanden van de opleiding waarin de leerling zich kan oriënteren op zijn nieuwe beroep en zich voorbereidt op de eerste schakels uit zijn leerweg door de instelling.

3.8 Invoering, evaluatie en bijstelling van het leerplan

3.8.1 Doel van deze stap

Een school en aangesloten instelling(en) die gemotiveerd en constructief aan de uitvoering van het leerplan werken en suggesties aandragen om het leerplan te verbeteren.

3.8.2 Werkwijze

De werkwijze bij de invoering, evaluatie en bijstelling van het leerplan is als volgt:

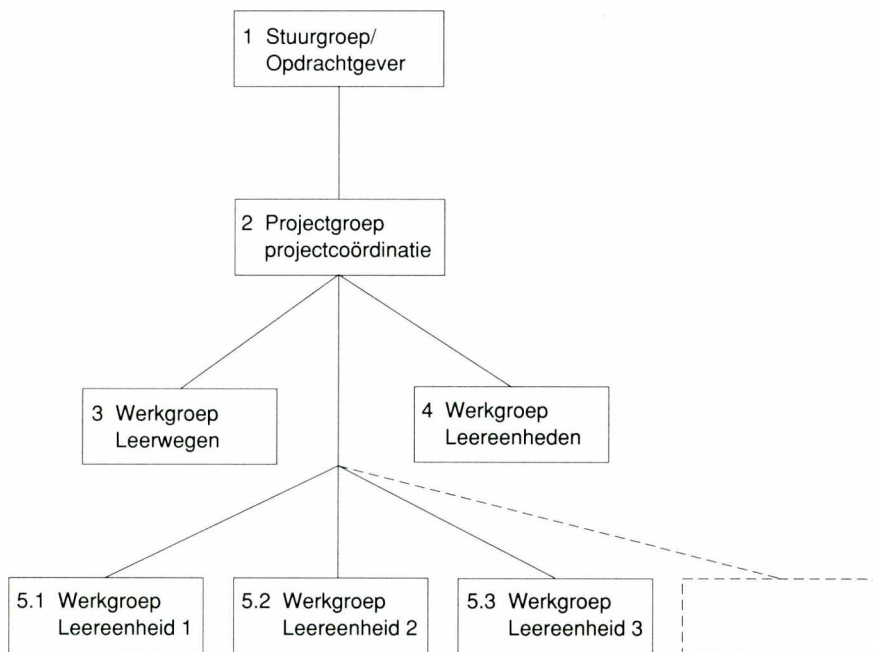
- om een zorgvuldige invoering van het leerplan te kunnen bewerkstelligen zal men tijdens de ontwikkeling zoveel mogelijk de betrokkenen bij de opleiding moeten informeren en indien mogelijk bij de invulling ervan inschakelen;
- het management van de instelling(en) en van de school zal op een duidelijk zichtbare wijze ondersteuning bieden aan de uitvoering van het nieuwe leerplan;
- docenten en werkbegeleiders zullen regelmatig gevraagd worden om deelprodukten van het nieuwe leerplan te becommentariëren.

3.8.3 Produkt

Een school en aangesloten instelling(en) die gemotiveerd en constructief aan de uitvoering van het leerplan werken en suggesties aandragen om het leerplan te verbeteren. Evaluatie en bijstelling vinden plaats tijdens het stapsgewijze invoeren van de onderdelen van het nieuwe leerplan.

4 Organisatiestructuur en randvoorwaarden

Ten behoeve van de leerplanontwikkeling zal gebruik gemaakt worden van een projectorganisatie. Een dergelijke organisatie kan de volgende vorm aannemen, figuur 3.

Figuur 3 De projectorganisatie t.b.v. de leerplanontwikkeling

Van elk onderdeel uit de organisatiestructuur volgt nu een korte beschrijving.

4.1 Stuurgroep/Opdrachtgever

4.1.1 Taak

- Het formuleren van een opdracht tot leerstofontwikkeling.
- Zorgdragen voor een optimale voortgang van het project.

- Ontwerpen van een organisatiestructuur en een taakverdeling voor de projectgroep en de werkgroepen.
- Goedkeuring hechten aan de produkten van de projectgroep.
- Bewaking van de tijd- en capaciteitsplanning.

4.1.2 Samenstelling

- Vertegenwoordigers van het management van de instelling(en).
- Vertegenwoordigers van het management van de school.
- Coördinator leerplanontwikkeling.

4.1.3 Bevoegdheden

- Zeggenschap over de organisatorische, inhoudelijke, personele en financiële consequenties van de leerplanontwikkeling, zowel in de instelling(en) als in de school.

4.1.4 Werkwijze

- Starten en formeel afsluiten van het project.
 - Beoordelen van de tussenprodukten uit stap 2:
‘Uitgangspunten’, stap 3:
‘Leerwegen’ en stap 5:
‘Planning leereenheden’.
- Met name letten op de consequenties voor de bemanning van de afdelingen en de organisatie van de school.

4.1.5 Produkten

- Opdrachtformulering voor de projectgroep.
- Gefiatteerde produkten uit de stappen 2, 3 en 5, zie figuur 3.

4.2 Projectgroep en projectcoördinatie

4.2.1 Taak

- De leerplanontwikkeling coördineert.
- Een werkplanning, capaciteitsplanning en tijdplanning opstellen.
- Stap 2 uitvoeren: ‘Concretisering van uitgangspunten’.
- Werkgroepen instellen en opdrachten formuleren voor de werkgroepen.
- De werkgroepen bij de oplossing van problemen ondersteunen.
- Het leerplanontwikkelproces beoordelen, implementeren en evalueren (stap 8).

4.2.2 Samenstelling

- Coördinator leerplanontwikkeling (voorzitter).
- Opleidingscoördinatoren.
- (Sector)hoofd van de betreffende opleiding.
- Voorzitters van de werkgroepen (ad hoc).

4.2.3 Werkwijze

- Regelmatige projectgroepvergaderingen waarin de produkten van de projectgroepleden en van de werkgroepen worden besproken.

4.2.4 Produkten

- Projectorganisatie/structuur (stap 1).
- Document met de visie op het opleiden van verpleegkundigen i.c. ziekenverzorgenden (stap 2).
- Gefiatteerde produkten van de werkgroepen (stappen 3 t/m 7).

4.3 Werkgroepen

4.3.1 Taak

Uitvoeren van de stappen 3 t/m 7 uit de leerplanontwikkeling.

4.3.2 Samenstelling

Werkgroep: Leerwegen/Schakels (stap 3 en 4)

Werkgroep: Planning leereenheden (stap 5):

- coördinator leerplanontwikkeling;
- opleidingscoördinatoren uit de instellingen;
- hoofd(en) verplegingsdienst.

Samenstelling Werkgroepen Uitwerking Leereenheden/BVP:

- docent verpleegkunde;
- docenten uit relevante leergebieden;
- praktijk/werkbegeleiders.

Zie voor produkten en werkwijze de stappen 3 t/m 7 uit hoofdstuk 3.

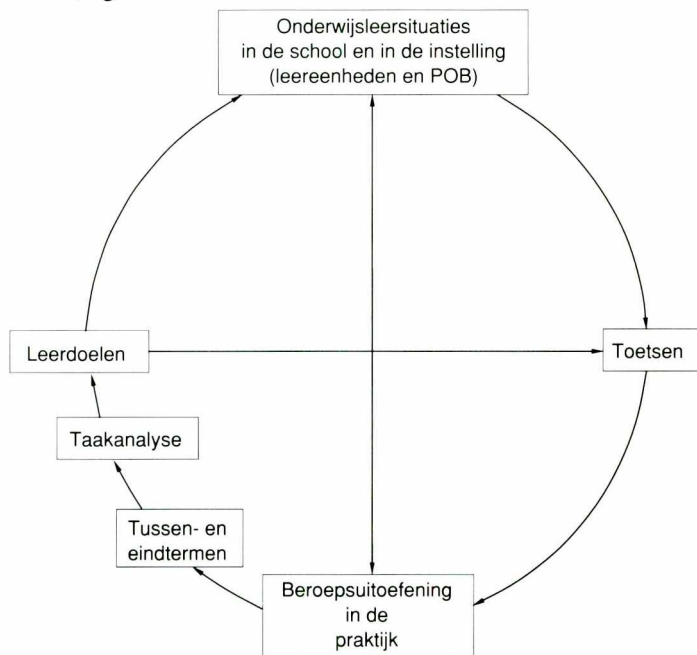
Coördinator leerplanontwikkeling

De coördinator leerplanontwikkeling vervult een bijzondere rol. Deze coördinator draagt de belangrijkste verantwoordelijkheid voor de totale leerstofontwikkeling. De coördinator neemt plaats in zowel de stuurgroep, de projectgroep als in enkele werkgroepen. Deze belangrijke rol kan door verschillende mensen vervuld worden:

- het (sector)hoofd van de betreffende opleiding (A, B, Z, Zv);
- een docent (verpleegkunde) met een onderwijskundige achtergrond;
- een onderwijs- of opleidingskundige;
- een extern adviseur.

5 Proces van leerplanontwikkeling in detail

In figuur 1 is aangegeven dat de beroepsuitoefening van de leerling in de praktijk centraal staat bij de leerplanontwikkeling. Als we meer in detail gaan kijken naar het proces van leerplanontwikkeling, dan moet datzelfde uitgangspunt centraal blijven staan. Op microniveau werken we met het volgende model, figuur 4.

Figuur 4 De leerplanontwikkelcyclus

- Bij het uitwerken van de afzonderlijke leereenheden zullen de eisen die aan de leerling worden gesteld in de praktijk geïnventariseerd worden door middel van opleidingskundige taakanalyses.
- De informatie uit de taakanalyses levert de basis voor de leerdoelen.
- De leerdoelen vormen de belangrijkste richtlijn voor het samenstellen van de toetsen. De toets is immers het instrument waar-

mee men kan aantonen of een leerling het leerdoel wel of niet bereikt heeft.

- De leerdoelen vormen ook de basis voor het inrichten van onderwijsleersituaties: welke opdrachten moet ik de leerling laten maken, welke literatuur moet hij bestuderen, welke begeleiding moet ik aanbieden, welke praktijkervaringen moet ik aanbieden enz. In een beroepsopleiding zullen de onderwijsleersituaties zoveel mogelijk moeten lijken op de (toekomstige) werksituatie.

Voor de ontwikkeling van opleidingen ten behoeve van het inservice-onderwijs kan genoemde cyclus op de volgende wijze uitgevoerd worden door de werkgroepen.

Stap 1 Selecteer enkele tussentermen uit de regeling

Maak in eerste instantie de algemene formulering van de tussenterm concreet door aan de werkgroep de volgende vragen testellen.

- Welke eisen stelt deze tussenterm aan een verpleegkundige?
- In welke (probleem)situaties met welke patiënten en bewoners stel ik mij deze verpleegkundige voor?
- Wat doet deze verpleegkundige?
- Over welke vaardigheden moet deze verpleegkundige beschikken om zijn werk goed te kunnen doen?
- Welke houding heeft deze verpleegkundige?
- In welk gedrag openbaart die houding zich?

Stap 2 Maak zorgvuldige taakanalyses

Ga naar de verpleegafdelingen en paviljoens en maak zorgvuldige observaties, interviews. Vul deze aan met een bronnenstudie. Het doel is om zo concreet mogelijk vast te leggen wat er van een leerling in de praktijk gevraagd wordt aan inzichten, vaardigheden, probleemoplossend vermogen en houdingen om aan de tussenterm uit stap 1 te kunnen voldoen. Deze stap is een praktijkgerichte verbijzondering van stap 1. Door daadwerkelijk de verpleegafdelingen en de paviljoens op te zoeken, wordt de realiteitswaarde van de analyses opmerkelijk vergroot. Deze stap levert onschatbare hoeveelheden materiaal op voor concrete leerdoelen, toetsvormen en lesmateriaal. In deze stap wordt de basis gelegd voor de beoogde integratie van theorie-praktijk, de integratie van de verschillende vakken in het vak verpleegkunde, en de integratie van beroeps- en persoonsvormende elementen. Leg eventuele tegenstrijdigheden of vakinhoudelijke onduidelijkheden die je tegenkomt bij het maken bij de analyses voor aan een jury van experts. Deze jury bestaat, afhankelijk van het taakgebied, uit enkele materiedeskun-

digen. Probeer in de werkgroep tot overeenstemming te komen over de analyseresultaten.

Stap 3 Formuleer de concrete leerdoelen

Het materiaal van de taakanalyses levert voldoende concrete gegevens op om zonder veel moeite cognitieve, psychomotorische en sociale vaardigheidsdoelen en attitude doelen te formuleren. Formuleer de doelen vooral op vaardigheidsniveau. Louter kennis of inzicht heeft weinig zin. Omdat het een beroepsopleiding betreft, moet het beoogde leerresultaat altijd leiden tot een probleemoplossende, sociale of motorische vaardigheid. Koppel de houdingsaspecten aan concreet gedrag in concrete probleemsituaties. In deze stap worden zowel de doelen voor de theorie als voor de praktijk geformuleerd. De ontwikkelgroep komt tot overeenstemming over de leerdoelen.

Stap 4 Ontwerp de integratieve toetsen

Vat de toetsen op als een hulpmiddel om de leerling het bewijs te laten leveren dat hij de beoogde leerresultaten heeft bereikt. Neem telkens een leerdoel en vraag je daarbij af: Wat moet ik de leerling laten doen, zodat hij kan laten zien dat hij het doel bereikt heeft? Aangezien je bij de vorige stap juist nagestreefd hebt om de doelen in de vorm van vaardigheden te beschrijven, zul je bij het ontwerpen van toetsen juist toetssituaties kiezen die van de leerling vragen deze vaardigheden te vertonen. De toets kan dan o.a. de volgende vormen aannemen:

- een praktijkopdracht;
- een gesprek over een gegeven praktijksituatie;
- verslag over een gegeven praktijksituatie;
- het uitvoeren van een simulatie-opdracht in een practicum-lokaal;
- het oplossen van een probleem dat in een casus is beschreven;
- het beantwoorden van vragen naar aanleiding van een casus;
- het beantwoorden van vragen naar aanleiding van een video-opname;
- het observeren en het becommentariëren van het gedrag van een ander.

Het materiaal van de taakanalyses levert veel onverwacht materiaal op om originele toetsen te maken.

Stap 5 Ontwerp onderwijsleersituaties

Bij het ontwerpen van onderwijsleersituaties is de centrale vraag:

Welk leerproces moet de leerling doormaken en welke leeractiviteiten moet hij daartoe verrichten om de leerdoelen te kunnen bereiken en dus de toetsen goed te kunnen maken? Omdat de leerdoelen en de toetsen al vastliggen, is het heel duidelijk waar we de leerling naartoe moeten leiden en begeleiden tijdens een leereenheid. Het ontwerpen van de onderwijsleersituaties bestaat dan ook voornamelijk uit het ontwerpen van oefeningen en (praktijk)opdrachten, het selecteren van relevante literatuur voor zelfstudie, het maken van aanvullend lesmateriaal en het kiezen van leer- en hulpmiddelen. Al deze ontwerpactiviteiten zijn gericht op dat leerproces dat de leerling moet doormaken. Een belangrijke stelregel voor een beroepsopleiding is dat de leersituatie zoveel mogelijk moet lijken op de werksituatie. Stap 5 betreft zowel de vormgeving van het theorie-onderwijs als de vormgeving van het praktijkopleidingsboek. De producten van deze stap zijn:

- een plan voor de theorie-lessen binnen deze leereenheid;
- een plan voor het praktijkgedeelte binnen deze leereenheid;
- een handleiding voor de docenten;
- een handleiding voor de praktijk- en werkbegeleiding;
- leerlingenmateriaal.

Een groot praktisch probleem vormt de inzet van de vakdocenten die gewend zijn een vast aantal uren in de week te verzorgen. Bij een geïntegreerde aanpak is een strak lesrooster dat het gehele jaar gelijkmatig verloopt, moeilijk te handhaven. In de ene leereenheid zal de ene vakdocent een belangrijke bijdrage leveren, in de volgende leereenheid weer enkele anderen. Bij de introductie van een dergelijk geïntegreerd opleidingssysteem zal veel aandacht besteed moeten worden aan de instructie van de vakdocenten om deze een gerichte bijdrage vanuit hun discipline te laten leveren aan de leereenheid. De leerstofkeuze en de leerstofvolgorde kunnen immers bij een geïntegreerd opleidingssysteem sterk afwijken van die bij een traditioneel gescheiden schoolvakken-systeem.

Door deze stappen voor elke leereenheid of unit zorgvuldig af te leggen, ontstaat er een vorm van geïntegreerde opleiding en geïntegreerde toetsing, die sterk op de praktijk van de beroepsuitoefening is gericht. Kennis, vaardigheden en attitudes worden harmonisch verenigd in het onderwijsaanbod. Leerlingen zijn er zeer voor gemotiveerd omdat ze door de directe praktijkrelatie duidelijk wordt waarom een en ander geleerd moet worden. De keerzijde van een dergelijk geïntegreerd opleidingssysteem is echter dat het ontwikkeltraject zeer arbeidsintensief is. En die benodigde tijd en capaciteit zijn slechts spaarzaam gegeven.

6 Praktische tips en aanbevelingen

1 Probeer bij de leerplanontwikkeling na te streven dat de instelling en de school een gezamenlijk opleidingsbeleid nastreven. Als er sprake is van een zekere verwijdering tussen school en instelling, gebruik dan de projectorganisatie van de leerplanontwikkeling om door middel van een gelijke vertegenwoordiging en een gezamenlijke aanpak beide weer bij elkaar te brengen. De inhoudelijke en organisatorische uitgangspunten richten het beleid van beide op een gemeenschappelijk doel, waarvoor beide verantwoordelijkheid dragen.

2 Neem de informatievoorziening naar de achterban serieus. Weerstand tegen verandering wordt veelal veroorzaakt door een gebrek aan informatie over wat er precies staat te gebeuren. Zorg dat iedere betrokkene geïnformeerd is over ieders taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden. De stapsgewijze projectontwikkeling, zoals in deze handleiding beschreven, kan een belangrijk hulpmiddel zijn bij de informatievoorziening.

3 Zorg ervoor dat bij de bemanning van de stuurgroep ook functionarissen zitting nemen met beleids- en beslissingsbevoegdheden. Dit bevordert het proces van besluitvorming tijdens de leerplanontwikkeling.

4 Probeer geen reeds jaren slepende (organisatie)problemen op te lossen door middel van leerplanontwikkeling.

5 Blijf zoveel mogelijk praktisch en realistisch. Met name tijdens de stap waarin de uitgangspunten besproken worden dreigt een oeverloos debat over visies en ideeën. De discussie zal verzanden, waardoor de deelnemers improductief worden en gedemotiveerd zullen raken. Het is belangrijk om helder uiteen te zetten van waaruit men vertrekt en waar men naar toe wil werken.

6 Zorg voor een duidelijke werkverdeling in de werkgroepen. De werkverdeling kan men gebruiken om de integratie tussen theorie en praktijk te bevorderen. Denk bijvoorbeeld aan de mogelijkheid om docenten uit de school taakanalyses te laten uitvoeren op de afdelingen. Zo kunnen de verpleegkundigen van de afdelingen ook een bijdrage leveren aan de formulering van praktijkgerichte leerdoelen.

- 7** Probeer zo dicht mogelijk aan te sluiten bij de huidige wettekst. Met name voor de tussen- en eindtermen geldt dat deze het belangrijkste richtsnoer zijn bij de inrichting van de opleiding.
- 8** Maak een begroting voor de benodigde mensen en de te maken kosten ten behoeve van de leerplanontwikkeling. Maak duidelijk zichtbaar welke investeringen gedaan moeten worden in het project van leerplanontwikkeling. De duidelijkheid in de investering maakt het noodzakelijk om het rendement zichtbaar te maken.
- 9** Draag zorg voor een strakke bewaking van de tijdplanning bij de uitvoering van de diverse projectactiviteiten. Alleen dan is het mogelijk om zo effectief mogelijk gebruik te maken van de over-eengekomen capaciteit aan mensen en aan middelen.
- 10** Probeer voor bestaande bottle-necks in de inrichting van de opleiding creatieve oplossingen te zoeken. Denk bijvoorbeeld aan de ondersteuning die de school moet bieden aan de leerling tijdens hun praktijkleerperiode op de kinder- en kraamafdeling in de A-opleiding. Zo ook voor de somatiekstage voor de Zv-leerling die zijn opleiding volgt in een instelling voor psychogeriatrische verzorging. Overweeg hierbij om gebruik te maken van individuele leerpakketten, wisselblokken, uitwisselingsprogramma's e.d.
- 11** Informeer het management van de instelling regelmatig over de voortgang van het project. Dit geldt met name voor de inrichting van de leerlinguren tijdens de diverse praktijkleerperiodes. Maak duidelijk wat deze invulling betekent voor de respectievelijke afdelingen.
- 12** Zorg ervoor dat de produkten eenduidig worden vastgelegd en goedgekeurd.
- 13** Maak aan alle betrokkenen duidelijk welke produkten nog in conceptvorm verkeren en welke reeds definitief geworden zijn. Draag zorg voor de vernietiging van gepasseerde concepten.
- 14** Probeer te bewaken dat het proces van leerplanontwikkeling niet onttaardt in een eindeloze detaillering. Dit geldt met name voor ellenlange rijen met minutieus geformuleerde kennis- en inzichtsdelen. Probeer de werkgroepen te bewegen om zich te beperken tot vaardigheidsdoelen die nauw gerelateerd zijn aan de verpleegkundige zorg die van de leerling verwacht wordt.

